

Оксана Волощук, к.ю.н.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

## ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ ВИЗНАННЯ ГЛАВ ДЕРЖАВ ВІД ДОБИ АБСОЛЮТИЗМУ ДО ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СВІТУ

The problems of international legal recognition of a president were historically considered in the article. The importance of this procedure for the normalization of international relations of the state with other subjects of international law appears. Analysis of the main stages of the international legal recognition is performed. The study found that in the initial stages of the statehood in the Middle Ages and the institution of recognition is personified. In the XVII century monarch's recognition begins to undergo significant changes, transformed into a procedure of recognition of states. Such recognition appears with the consent of the international community, but not the will of a particular monarch. These changes are associated with the conclusion of the Peace of Westphalia in 1648, which resulted in Europe established a new order based on the concept of state sovereignty. The author also substantiated that with the 90-ies of XX century changing emphasis in the recognition procedure, it is connected with the observance and protection of human rights by the State through its agencies (primarily the head of state), which claims to recognition as a full subject of international law and the international community. Besides, the author focuses on the fact that although the XVII century recognition of semantic load changes, the role of the head of state still remains important. After all, the refusal to recognize the head of state deprives the state of the effective exercise of their international rights. Thus, the conclusion about the importance of the act of recognition for the head of state of any country was made.

**Key words:** international legal recognition, recognition procedure, head of state, absolutism, monarch, globalization.

*Сьогодні ми вивчаємо позавчора з тим,  
щоб вчора не змогло паралізувати сьогодні,  
а сьогодні не могло паралізувати завтра.*

**Фредерік Вільям Мейтланд**

Інститут визнання є найстарішим у міжнародному праві. Протягом багатьох століть цей інститут зазнавав суттєвих змін та трансформації як щодо форми, так щодо змісту. Якщо на первісних етапах свого становлення йшлося про визнання глав держав, то починаючи з XVIII ст., коли відбулося переформатування світу внаслідок хвилі буржуазних революцій (у багатьох зарубіжних державах установлюється республіканська форма правління, а більшість абсолютних монархій перетворюються на парламентські форми правління), йдеться про визнання держав. Нині держави є головними учасниками міжнародного політичного життя. При цьому повноцінне їх існування і функціонування на міжнародному рівні важко уявити без наявності відповідного правового інституту визнання як суверенних і незалежних суб'єктів правовідносин. І хоч у сучасному світі нібито акценти змінилися з визнання глав держав на власне саму державу, усе ж важливе значення та роль визнання глави держави для нормального існування держав важко заперечувати. Адже, як відомо, на міжнародній арені офіційними представниками держав є глави відповідних держав, які законним шляхом прийшли до влади. У такій якості вони виступають *ex officio* в міжнародних зносинах. До того ж таке становище глави держави не піддається жодним сумнівам жодною державою світу, визнано практикою міжнародного спілкування та закріплено в низці міжнародно-правових актів, у першу чергу Віденській конвенції про дипломатичні зносини 1961 року. За главою держави закріплюється, як правило, низка важливих повноважень у галузі зовнішньополітичної діяльності. Доволі часто глава держави (зокрема, у президентських республіках), реалізуючи той чи інший зовнішньополітичний курс, впливає на світову політику і навіть на саме міжнародне право. Тому, безперечно, визнання глави держави міжнародною

спільнотою має важливе значення. До того ж маємо констатувати, що останнім часом спостерігається підвищення ролі та значення світових лідерів (у такій якості саме і починають нині сприймати глав найбільш потужних зарубіжних держав – США, Росії), а відтак визнання держави тісно взаємопов'язано з визнанням глави держави.

Правовий інститут визнання – це один із найскладніших, суперечливих інститутів міжнародного права, який динамічно розвивається. Відповідно питання, пов'язані з міжнародним визнанням, є предметом дослідження і пильної уваги багатьох правників, починаючи ще із середини XIX ст. Одним із перших про це писав І. Блюнчлі. У дореволюційній російській науці серед перших до проблеми звернулися В. П. Даневський та Ф. Ф. Мартенс. За радянських часів питання визнання було піддано детальному розгляду в працях Р. Л. Боброва, Є. А. Коровіна, С. Б. Крилова, Р. І. Курдюкова, М. І. Лазарева, С. І. Лісовського, І. І. Лукашука, Л. Х. Мінгазова, Л. А. Моджорян, Д. І. Фельдмана. Слід також звернути увагу на оцінки інституту визнання та вивчення його практики в працях Д. Анцілотті, Я. Броунлі, Ш. де Вішера, Р. Кельзена, Д. Кроуфорда, Р. Лаутерпахта, Л. Оппенгейма, А. Фердросса та Ч. Хайда. Сучасний період в історіографії цієї теми дослідження репрезентує дисертаційна робота дослідника Ф. Р. Гасимова. Із кола вітчизняних дослідників у цьому тематичному напрямі працювали М. О. Баймуратов, В. Г. Буткевич, А. І. Дмитрієв, О. В. Задорожній, В. В. Мицик, В. І. Муравйов. Проте, незважаючи на таку велику кількість наукових праць з окресленої проблематики, і нині доктрина далека від єдності. У сучасній українській міжнародно-правовій науці інститут визнання майже не досліджується, а його характеристика як міжнародно-правового інституту обмежується розділами навчальних посібників. Це абсолютно не відповідає реальним потребам зовнішньополітичної діяльності України. До того ж проблеми навколо окупованого росіянами Криму та визнання української влади після революції гідності на міжнародному рівні ще раз підтверджують складність цього інституту міжнародного права. У цілому аналіз літературних джерел показує нерозробленість окремих важливих проблем міжнародного визнання, з-поміж яких можна виокремити проблему міжнародно-правового визнання глави держави. У зв'язку з цим метою даної статті буде намагання усунути цю прогалину науки міжнародного права.

Інститут визнання в міжнародному праві має давню історію. Якщо звернутися до його витоків, то можна зрозуміти, що в минулому акт визнання держави був адресований виключно монархові. Питання ставилося про визнання чи невизнання короля, царя, султана, князя, шейха тощо. Натомість нині в сучасній юридичній літературі в більшості випадків йдеться про визнання держав, урядів, воюючої і повсталієї сторони і практично відсутні праці про міжнародно-правове визнання глав держав. Однак у практиці міжнародних відносин саме на главу держави покладається часто важлива місія з виконання зовнішньополітичного курсу держави. Для цього конституційне право більшості зарубіжних країн наділяє главу держави необхідним арсеналом важливих зовнішньополітичних та дипломатичних повноважень. У цьому зв'язку варто погодитися з Р. А. Каламкар'яном та Ю. І. Мигачевим, які вважають, що, проводячи різницю між видами міжнародного визнання, юристи у своїй більшості упускають, що акти визнання застосовуються не тільки при констатації визнання держави, уряду або повсталієї сторони, аналіз визнання повинен здійснюватися в більш широкому плані й застосовуватися щодо будь-яких змін, що можуть мати місце в міжнародному правопорядку<sup>1</sup>. Більше того, таку думку можна продовжити: визнання в міжнародному праві слід розуміти широко і застосовувати щодо будь-яких змін, які можуть справляти вплив на міжнародний правопорядок. Тому, з нашої точки зору, доцільно доповнити наведену вище класифікацію визнанням глави держави. При цьому важливо розуміти, що міжнародно-правове значення визнання полягає, перш за все, у нормалізації відносин з іншими державами; виводить державу з міжнародної ізоляції; дозволяє визнаній державі в повному обсязі реалізувати свою міжнародну правосуб'єктність. Глава держави як представник держави на міжнародній арені повинен бути визнаний у такій якості суб'єктами міжнародного права. Інакше неможливо будувати нормальні відносини з державою, главу якої не визнано, особливо щодо тих, де глава держави одночасно очолює й уряд (президентська республіка).

Наслідком визнання глави держави є: можливість представляти свою державу в міжнародних відносинах, брати активну участь у різноманітних форумах, конференціях, офіційних зустрічах, візитах, самітах, у процедурі підписання міжнародних договорів. Відтак завдяки міжнародно-правовому визнанню глава держави реалізує зовнішньополітичний курс своєї держави. Тобто в даному разі простежується взаємозв'язок між процедурою визнання глави держави та можливістю держави в

1 Каламкар'ян, Р.А., Мигачев, Ю.И. (2004). *Международное право*. Москва: Изд-во Эксмо, 124.

повному обсязі реалізувати свою міжнародну правосуб'єктність. Глава держави виступає як посередник, сполучна ланка між міжнародною спільнотою і державою, яку представляє. Саме через цю персону в більшості зарубіжних країн здійснюються найбільш важливі зовнішні функції держави. Тому від активності глави держави, його дипломатичних здібностей, вміння домовлятися часто залежить успішність зовнішньої політики держави.

Як відомо, на первісних етапах становлення державності визнання мало суто персоніфікований характер і пов'язувалося з визнанням монарха. Цей етап триває аж до XVII ст. При цьому, як вірно відмічає Р. М. Дурсунов, «літературні пам'ятки давнини не дають можливості вважати, що серед тих норм і інститутів, які склали міжнародні відносини того часу, вже був і інститут визнання. Напевно, можна говорити лише про його зародкові форми»<sup>1</sup>.

Хоч неможливо встановити час виникнення інституту визнання, але можна припустити, що прообраз цього інституту появився на початкових стадіях становлення державності. Вже перші договори, які уклалися між монархами, містили окремі елементи визнання, щоправда це стосувалося виключно влади монарха. Це й зрозуміло, бо, як зазначає І. І. Лукашук, у той період суб'єктами міжнародних відносин були не держави, а монархи-суверени як носії всієї повноти влади<sup>2</sup>.

Практика визнання застосовувалася ще у стародавньому Китаї. За офіційною ідеологією Китаю того часу, тільки Середина імперія була справді суверенною і незалежною державою. Всі інші держави, що оточували імперію, і навіть власне китайські, не визнавалися рівними партнерами. Вважалося, що тільки перші сім держав не потребують визнання. Всі інші повинні були отримати визнання з вуст імператора. Якщо визнавалася варварська держава, то вона вважалася вже частиною імперії. Ця практика належить до періоду імперії Чжоу (1122–256 рр. до н. е.), коли в Китаї існувало сім великих державних утворень і безліч дрібних. Тільки в III–II ст. до н. е. з ослабленням Піднебесної імперії поряд із цією конфуціанською доктриною складається думка про можливість існування політично і юридично незалежних держав. У практиці стародавнього Китаю також застосовувалося визнання в разі державного перевороту або зміни династії<sup>3</sup>.

Наступним прикладом, що демонструє елементи визнання у стародавніх міжнародних відносинах, можна вважати одну з найдавніших пам'яток Стародавнього світу – договір між фараоном Рамзесом II та хетським царем Хатушилем III, який був укладений 1295 р. до н. е. Це був союзний договір, але одночасно цим актом сторони фактично визнали одна одну як рівноправних учасників. Слід відмітити, що такі елементи визнання не мали широкого поширення в той час. Це пояснювалося тим, що в рабовласницьку епоху більшість держав були імперіями, які не воліли визнавати іще якусь систему, окрім власної. Імператори виходили з того, що вони не потребують від когось визнання. Така досить «примітивна» практика зберігалася між державами аж до пізнього Середньовіччя.

У XIV–XV ст.ст. звертають на себе увагу міжкнязівські договори, які забезпечували визнання політичної незалежності кожного окремого владика. Згодом у міжнародно-правовій практиці Московської держави велике значення мала боротьба за визнання її суверенітету і рівноправного становища серед європейських держав<sup>4</sup>.

Виникнення єдиної Російської держави наприкінці XV ст. і вступ її у спільноту європейських держав як суб'єкта міжнародних відносин означало вступ до співтовариства європейських держав нової суверенної одиниці. Принцип суверенітету в практиці державної діяльності єдиної Російської держави мав свою специфіку. Вона полягала в понятті «самодержавство». Під самодержавством у XV–XVI ст.ст. розумілося самостійність, повновладдя і незалежність. В основі сучасних учень про самодержавство лежить ідея про необмежену владу. Однак у XV–XVI ст.ст. поняття «самодержавство» мало інше значення і виражало не обсяг влади російських монархів, а її незалежний характер. «Політичні терміни, - писав В. О. Ключевський, - мають свою історію, і ми неминуче впадемо в анахронізм, якщо, зустрічаючи їх в пам'ятках віддаленого часу, будемо розуміти їх у сучасному нам сенсі... Словом «самодержавство» характеризували не внутрішні політичні відносини, а зовнішнє становище московського государя... з

1 Дурсунов, Р.М. (2011). Історія інституту визнання держав. *Юрист України*, 4(17), 43.

2 Лукашук, І.І. (1996). *Международное право*. Москва: БЕК, 42.

3 Фельдман, Д.І., Баскин, Ю.Я. (1990). *История международного права*. Москва: Международные отношения, 45.

4 Коровин, Е.А. (1946). *История международного права: От древности и до конца XVIII в.* Москва: Изд-во ВЮА, Высш. дип. шк. МИД СССР, 45.

поняттям про самодержавство суспільство єднало думку про зовнішню незалежність країни»<sup>1</sup>. Таким чином, поняття «самодержавство» виникло як міжнародно-правове.

В епоху правління Івана III і Василя III у міжнародних відносинах Московської держави і країн Західної Європи величезне значення має визнання титулу царя. Визнання титулу царя, государя всієї Русі, не означало визнання тільки рангу держави, а означало визнання її територіальної цілісності, територіальної єдності, визнання верховної влади. Багато європейських держав, хоч і не відразу, визнавали царський титул. Так, австрійський імператор Максиміліан I у своїх грамотах 1505-го і 1514 р. називає Івана III і Василя III імператорами і братами<sup>2</sup>. Царський титул визнають Данія і Лівонський орден. 1555 р. царський титул визнала Англія, а 1557 р. король іспанський Філіп II іменував московського царя імператором усієї Русі. 1615 р. Франція називає російського царя імператором росіян. Герцог Флорентійський Козьма III також титулує московського царя імператором. Таким чином, у XV–XVI ст.ст. багато європейських держав, у тому числі Англія, Франція, Іспанія, визнають за російськими государями титул не тільки царя, але й імператора<sup>3</sup>. Як зазначає Г. Б. Гальперін, «визнання царського титулу означало не тільки визнання єдності російської держави, її територіального верховенства, тобто її внутрішнього суверенітету, але і її політичну незалежність і самостійність»<sup>4</sup>. Проте визнання царського титулу зустрічало опір з боку окремих держав Європи, які не були зацікавлені в появі нової централізованої держави. Швеція і Польща відмовлялися визнати царський титул. Не поспішали з визнанням і католицькі країни, де була широко поширена теорія єдиної Священної Римської імперії німецької нації, основою якої була ідея про те, що народи, які сповідують християнство, становлять одне нероздільне ціле і повинні мати одного царя. Відповідно до цієї теорії кожна держава повинна була підпадати у васальну залежність від Священної Римської імперії, а королі проголошувалися ленниками імператора як феодалного владика християнського світу. Проте Іван III відкинув пропозицію імператора Священної Римської імперії Фрідріха II прийняти царський титул з його рук. Московські князі вимагали від європейських держав визнання за ними титулу «государя всієї Русі» й вважали, що їм немає потреби отримувати титул із рук імператора. Визнання титулу «государя всієї Русі» означало визнання єдиної Російської держави, що у свою чергу було визнанням нового суб'єкта міжнародного права і рівноправного члена спільноти європейських держав.

Наведені приклади показують, що в тій чи іншій формі визнання застосовувалося і в давнину (як у Китаї), і в середні віки. Але визнання носило персоніфікований характер, визнавалася влада монарха або, як у разі визнання єдиної Російської централізованої держави, титул монарха. Це пов'язано з тим, що тоді територіальне верховенство сприймалося як власність монарха на державну територію. «Державна територія розглядалася як річ, що перебуває у власності... монарха»<sup>5</sup>.

У період абсолютизму погляди на територіальне верховенство не зазнають істотних змін. «Абсолютна монархія різних країн, що підкорила собі окремих феодалів, внесла ту поправку в колишнє поняття про території і владу, що проголосила себе верховною владою і разом із тим вищим володарем території. Королі успадковували територію, набували її, міняли, дарували, купували. Так це було до буржуазних революцій, по-новому вирішено питання про державне верховенство над територією»<sup>6</sup>.

Багато авторів, що займалися питаннями визнання в міжнародному праві, сходяться на думці, що цей інститут у його сучасному розумінні виник у XVI–XVII ст.ст.

1648 р. відбувається підписання Вестфальського миру. Світ змінюється. Процедура визнання монархів трансформується в процедуру визнання держав. Саме тоді відбуваються також кардинальні зміни в політичних устроях багатьох державах. Внаслідок буржуазно-демократичних революцій, що відбуваються в Європі та Америці, відбувається переформатування держав. Там, де монарх пішов на компроміс з буржуазією, встановлюється конституційна монархія з обмеженими повноваженнями глави держави, а в тих країнах, де не був досягнутий компроміс, монархія змінюється республікою, де народ

1 Ключевский, В.О. (1909). *Боярская Дума*. Москва: Т-во Тип. А. И. Мамонтова, 270–271.

2 Памятники дипломатических сношений с Имперією Римскою (1851). *Томъ I. Съ 1488 по 1594*. Санкт-Петербург: Тип. II Отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 357.

3 Капустин, М. (1852). *Дипломатические сношения России с Западной Европой во второй половине XVI в.* Москва: Университетск. тип., 93.

4 Гальперин, Г.Б. (1970). Вопросы международно-правового признания единого Российского государства XV–XVI вв. *Советский ежегодник международного права, 1969*. Москва: Наука, 270.

5 Барсегов, Ю.Г. (1958). *Территория в международном праве*. Москва: Госюриздат.

6 Трайнин, И.П. (1947). Вопросы территории в государственном праве. *Известия А. Н. СССР. Отделение экономики и права, 4*, 221.

виступає джерелом влади. На міжнародній арені визнання монарха трансформується у визнання держави. Першим прикладом міжнародно-правового визнання в сучасному розумінні було визнання Іспанією 1648 р. Сполучених Нідерландів, які 1581 р. проголосили свою незалежність<sup>1</sup>. Доцільно вважати, що цей факт є прикладом колективного визнання держави, бо попередньо невизнана країна Сполучені Нідерланди отримала визнання всіх учасників Вестфальського миру 1648 р.<sup>2</sup> Одночасно визнання свого суверенітету отримав також і Швейцарський Союз. Починаючи з Вестфальського миру, у міжнародно-правовій практиці появляється правило, згідно з яким прийняття нової держави в «сім'ю народів» проводиться за згодою самої міжнародної спільноти. На Вестфальському конгресі був розроблений мирний договір, який визначив нову систему міжнародних відносин у Європі. Було практично покінчено зі Священною Римською імперією - головною перешкодою на шляху становлення незалежних національних держав.

Подальшим кроком у практиці цього інституту в рамках цього періоду було визнання США. Так, 13 штатів Північної Америки, що відокремилися від Англії та проголосили себе незалежними 1776 р., були визнані такими з боку Франції 1778 р.<sup>3</sup> Слід зазначити, що пізніше, 3 вересня 1783 р., був підписаний Паризький мир між Великою Британією та США, за яким Велика Британія визнавала незалежність 13 колоній та відмовлялася від будь-яких претензій щодо управління ними<sup>4</sup>.

Наступний етап вже пов'язується із становленням інституту визнання уряду і націй (народів), що виборють незалежність, і припадає на ХХ ст. Саме в цей період відбувається істотне зміцнення позицій уряду як основного державного органу, покликаного реалізовувати засади внутрішньої і зовнішньої політики держави. Щороку ця тенденція посилювалася і привела до того, що нині уряд посідає пріоритетне (домінуюче) становище в системі органів державної влади. Також у цей період унаслідок активного руху націй (народів) у напрямі свого самовизначення не можна не виділити і процедуру визнання таких національно-визвольних рухів. При цьому варто визнати, що особливістю міжнародно-правового визнання націй (народів), що борються за незалежність, як воюючої сторони, уряду чи держави є те, що воно юридично не залежить від позицій колишньої метрополії. Різні види визнання цих органів і організацій де-факто, як на початковій стадії цієї боротьби, у ході її і після її завершення зміцнюють міжнародне становище народів, що ведуть боротьбу, свідчать про високий міжнародний авторитет визнаних органів і організацій, що очолюють цю боротьбу, і полегшують здійснення їх представництва на міжнародній арені. Це представництво здійснюється за допомогою утворення тимчасових і постійних урядів, проголошення незалежної державності, а на перших етапах боротьби за національну незалежність - створенням організацій об'єднання та різноманітних за своєю спрямованістю фронтів національного звільнення. Визнання останніх, як і визнання організацій опору під час військових дій є самостійним видом визнання недержавних суб'єктів. До того ж визнання, надане цим організаціям, має багато специфічних рис. Воно не є ні визнанням як держави, ні визнанням як уряду. Організації опору створюються всередині держав як представники альтернативного щодо існуючої влади уряду, який є визнаним суб'єктом міжнародного права. Визнання організацій опору не збігається також із визнанням як воюючої сторони насамперед тому, що визнання як воюючої сторони має місце в громадянських і національно-визвольних війнах. По-друге, воно припускає заняття позиції нейтралітету щодо визнаного. Так, у період Другої світової війни визнання організацій опору з боку країн антигітлерівської коаліції не тільки не збігалось зі статусом нейтралітету стосовно визнаних, але припускало надання їм усілякої, насамперед військової допомоги. Аналогічне мало місце в практиці взаємодії міжнародної спільноти з Організацією звільнення Палестини. Арабський народ Палестини представляє Організація визволення Палестини (ОВП), міжнародну правосуб'єктність якої визнали в 70-х роках ХХ ст. спочатку Рада Безпеки, а потім і Генасамблея ООН. Нині має статус спостерігача в ООН, Лізі арабських держав та інших міжнародних організаціях. ОВП контактує з досить великою кількістю держав (з Єгиптом, Францією, Сирією, Ліваном та ін.). Палестина є учасницею кількох десятків універсальних міжнародних договорів, зокрема Женевських конвенцій 1949 р. та Конвенцій ООН з морського права 1982 р. 1993 р. ОВП підписала Вашингтонську угоду, яка передбачала створення на окупованих Ізраїлем територіях тимчасової Палестинської автономії. Тепер цей орган здійснює адміністративну та судову владу на окупованих територіях. Із створенням тимчасової Палестинської автономії ОВП втратила статус суб'єкта міжнародного права, який тепер визнається за представниками уряду Автономії. Народ Західної Сахари

1 *Міжнародне право* (2008). Київ: Юрінком Інтер, 130.

2 Вестфальський мир. <<http://ru.wikipedia.org>>.

3 Тодоров, І.Я. (2005). *Международное публичное право*. Київ: Знання, 279.

4 Бум суверенитетов. <<http://www.politjournal.ru>>.

має статус, аналогічний статусу арабського народу Палестини, його міжнародна правосуб'єктність визнана ООН, за якої він отримав статус спостерігача.

Наразі можна стверджувати і про новітній етап у розвитку інституту визнання, що розпочинається з 90-х років ХХ ст. і пов'язаний із крахом соціалістичної системи. Усього за період з 1990 р. у світі появилася 21 нова держава. П'ятнадцять країн на теренах СРСР та ще шість на теренах Югославії. Саме дезінтеграція Радянського Союзу та Югославії обумовила постановку питання про визнання колишніх югославських та радянських республік. Хоч сама процедура і не зазнає жодних змін, проте відчуваються доволі гостро певні тенденції. Перш за все відбувається переосмислення самої суті визнання. Раніше акцент був зроблений на таких моментах: при визнанні нової держави інші держави визнавали її новим суб'єктом міжнародного права, з яким мали намір підтримувати офіційні відносини; при визнанні органів влади (уряду, глави держави), що затвердилася неконституційним шляхом у державі або на частині її території, достатньо ефективною, щоб виступати в міждержавних відносинах як представник цієї держави або населення відповідної території. При цьому кожна держава вчиняла акт визнання, виключно зважаючи на власні національні інтереси і в більшості випадків не звертаючи уваги на реакцію міжнародної спільноти (інших суб'єктів міжнародного права). Нині, як видається, спостерігається зміщення таких акцентів у площину дотримання прав і свобод людини, сумлінного виконання міжнародних зобов'язань, дотримання положень Статуту ООН тощо. Але найперше, на що звертається увага, причому незалежно від виду визнання – держави чи органів влади, – дотримання і гарантування прав людини. Саме цей аргумент виступає як визначальний при визнанні чи невизнанні того чи іншого суб'єкта міжнародного права. До того ж змінилося і ставлення до визнання. Визнання уряду чи глави держави, який прийшов до влади у неконституційний спосіб і причетний до порушення прав людини, може відобразитися на престижі держави на міжнародній арені. Більше того, у певних випадках це може служити підставою для припинення тісних взаємовигідних відносин з такою державою, що негативно може відобразитися на її економіці. Така зміна пріоритетів пояснюється сучасними глобалізаційними процесами, які роблять світ більш пов'язаним і залежним. Дуже складно в сучасному світі існувати ізольовано від інших суб'єктів міжнародного співтовариства.

Отже, з вищенаведеного можна констатувати таке: інститут визнання має давню історію; на первісних етапах становлення державності інститут визнання був пов'язаний із визнанням влади монарха, причому воно могло сприйматися локально. Не всі монархи вважали за необхідне мати визнання інших монархів; у період Середньовіччя визнання фактично не зазнало істотних змін, продовжує мати персоніфікований характер і пов'язувалося з визнанням монарха чи титулу монарха; з Вестфальського миру 1648 р. процедура визнання монархів трансформується в процедуру визнання держав, при цьому важливо те, що таке визнання держав починає відбуватися вже не з волі того чи іншого монарха, а за згодою самої міжнародної спільноти; з 90-х років ХХ ст. змінюється смислове навантаження визнання, яке пов'язується з дотриманням і захистом прав людини тією державою в особі її органів, яка претендує на визнання її повноправним суб'єктом міжнародного права і міжнародного співтовариства. Проте, на нашу думку, хоч з ХVІІ ст. смислове навантаження визнання змінюється і вже пов'язується не з визнанням монарха, а держави в цілому, роль глави держави усе ж залишається важливою. Адже не можна не зважати на той факт, що глави держав володіють досить широким обсягом повноважень у зовнішньополітичній діяльності держави, а тому світове співтовариство пильно стежить за змінами геополітичної картини світу. До того ж усім відомі приклади впливу глав держав, які визнавалися світовими лідерами, на міжнародну політику в цілому. Це, зокрема, стосується Т. Рузвельта, Й. Сталіна, Д. Кеннеді, Р. Рейгана, Дж. Буша (старшого), В. Путіна, які справили, а останній продовжує справляти, величезний вплив не тільки на світову політику, а й на хід історії.

## References

1. Barsegov, Ju.G. (1958). *Territorija v mezhdunarodnom prave*. Moskva: Gosjurizdat.
2. Bum suverenitetov. <<http://www.politjournal.ru>>.
3. Dursunov, R.M. (2011). Istorija institutu viznannja derzhav. *Jurist Ukraini*, 4(17).
4. Fel'dman, D.I., Baskin, JU.JA. (1990). *Istorija mezhdunarodnogo prava*. Moskva: Mezhdunarodnye otnoshenija.
5. Gal'perin, G.B. (1970). Voprosy mezhdunarodno-pravovogo priznanija edinogo Rossijskogo gosudarstva XV-XVI vv. *Sovetskij ezhegodnik mezhdunarodnogo prava, 1969*. Moskva: Nauka.
6. Kalamkarjan, R.A., Migachev, Ju.I. (2004). *Mezhdunarodnoe pravo*. Moskva: Izd-vo Ehksmo.
7. Kapustin, M. (1852). *Diplomaticheskie snoshenija Rossii s Zapadnoj Evropoj vo vtoroj polovine XVI v*. Moskva: Universitetsk. tip.

8. Ključevskij, V.O. (1909). *Bojarskaja Duma*. Moskva: T-vo Tip. A. I. Mamontova.
9. Korovin, E.A. (1946). *Istorija mezhdunarodnogo prava: Ot drevnosti i do konca XVIII v.* Moskva: Izd-vo VJUA, Vyssh. dip. shk. MID SSSR.
10. Lukashuk, I.I. (1996). *Mezhdunarodnoe pravo*. Moskva: BEK.
11. *Mizhnarodne pravo* (2008). Kiiv: Jurinkom Inter.
12. Pamjatniki diplomatičeskikh snoshenij s Imperieju Rimskoju (1851). *Tom I. S 1488 po 1594*. Sankt-Peterburg: Tip. II Otdelenija Sobstvennoj E.I.V. Kanceljarii.
13. Todorov, I.Ja. (2005). *Mezhdunarodnoe publichnoe pravo*. Kiiv: Znannja.
14. Trajnin, I.P. (1947). Voprosy territorii v gosudarstvennom prave. *Izvestija A. N. SSSR. Otdelenie ehkonomiki i prava, 4*.
15. Vestfal'skij mir. <<http://ru.wikipedia.org>>.